

IRONIA ÎN ACCEPȚIUNEA LUI WAYNE BOOTH. O POSIBILĂ CHEIE HERMENEUTICĂ ÎN INTERPRETAREA *PREDICII DE PE MUNTE*

CONF. DR. MARIUS DAVID CRUCERU

Universitatea „Emanuel”, Oradea

marius.cruceru@gmail.com

Abstract: For most Romanian Evangelicals, the words „Jesus” and „irony” are totally unacceptable within the same sentence. Although there are numerous proofs that biblical authors (especially the prophets) made full use of irony, contemplating the possibility that Jesus was indeed „ironical” remains utterly inconceivable for the vast majority of Christians. Nevertheless, the *Gospel of Matthew* offers irrefutable evidence that at least some of its texts were written in an ironical key. The author attempts to redefine irony in the light of Wayne Booth's *A rhetoric of irony* and the results are applied to one of the best known but also controversial texts in the New Testament, *The Sermon on the Mount*, Matthew 5-7. *Eirwneia* as a rhetorical method could be a potential hermeneutic key for a better understanding of some of Jesus' claims, which would otherwise be impossible to understand as well as apply for practical purposes. As far as their literal sense is concerned, Jesus' sayings could be „rejected” in order to search for an alternative meaning, which is set in contrast with the former. The *ironic reconstruction*, as Booth dubs the process, could provide an alternative hermeneutic solution for one of the most disputed passages in *The New Testament*. Re-reading this text in the original language and also bearing in mind the original context should help us interpret the words of Jesus not only as „prophetic”, but as „exclusivistic irony”. The purpose of such a rhetorical enterprise is the establishment of a new hermeneutic community, the community of the new interpreters of the Law.

Keywords: irony, *εἰρωνεία*, *Sermon on the Mount*, ironical reconstruction, hermenutics, New Testament

1. Isus Ironicul?

Fie din pietate prost înțeleasă, fie din pricina contaminării termenilor, ba chiar din ignoranță și pripire, pronunțarea în aceeași frază a numelui „Isus” alături de „ironie” este un act interpretat de majoritatea evanghelicilor din România ca fiind la granița blasfemiei. Isus nu poate fi „ironic”, adică „răutăcios”, „batjocoritor”, „sarcastic”, el este neapărat blând, bun, plin de dragoste și n-ar ridiculiza pe nimeni niciodată. Depictarea lui Isus precum un personaj lipsit de ascuțișul sabiei din gura sa este parte a unei folcloristici teologice transdenominaționale în acest moment, dar nu are legătură cu spiritul Evangheliilor. Isus-ul victimă sigură, permanent

senin, într-o definiție a blândeții care duce mai degrabă spre emasculare, este imaginea cea mai populară în bisericile protestante, dar, din păcate, tot mai mult prezentă și în bisericile tradiționale, care renunță la Isus-ul încrunțat, *Pantocratorul*, în favoarea unei imagini convenționalizate.

Din această pricină, pe de o parte, dar și din cauza faptului că ironia este plasată în mod ignorant adesea între „bășcălie” și „sarcasm”, pe de altă parte, ironia nu mai poate fi percepută ca parte a unui act didactic. Din cauza îndepărtării de înțelegerea inițială asupra termenului și conceptului, *Isus Ironical* pare a fi cu totul străin de spiritul generos, împăciuitoare al Evangheliilor.

Aceste două probleme de interpretare, imaginea deformată a lui Isus și înțelegerea vulgară asupra ironiei, generează tensiune asupra interpretării tuturor pasajelor evanghelice în care discursul Mântuitorului se asprește, dar nu numai. Pasaje care sunt interpretate de obicei în cheia hermeneutică a discursului paideutic, pierd din semnificație prin exilarea ironiei în afara spațiului retoric pe care l-ar dezvolta Isus.

Am ales spre exemplificare *Predica de pe Munte*, cel mai cunoscut discurs cristic, plasat de obicei în sfera didacticismului catehetic și a retoricii moralizatoare, pentru care am dori să oferim o alternativă de înțelegere în lumina unor cercetări din literatura de specialitate, cu referire specială la cartea lui Wayne Booth, *The Rethoric of Irony*, din 1974. Considerăm că acest text, care prezintă condensat o parte a învățăturii lui Isus, are destule pasaje care pot fi revizitate pentru a demonstra că unele interpretări ratează și spiritul în care Isus vrea să își învețe ucenicii, dar și înțelegerea formei în care didactica Mântuitorului se articulează.

Predica de pe Munte a fost interpretată în mod tradițional ca un rezumat al întregii învățătură date de Isus Cristos, un fel de „platformă-program” a împărăției lui Dumnezeu. Textul este considerat un tratat de morală, deci aplicabil în genere, dar orice cititor onest descoperă la prima citire că aproape toate secțiunile, citite literal, sunt inaplicabile. Cum rezolvăm aceste dileme: nu trebuie să juri, dar să fii cu totul credibil numai rostind un simplu „Da” sau „Nu”; poți divorța din pricină de curvie, dar este posibil să te numești preacurvar doar pentru că te-ai uitat după o femeie; ba mai mult, chiar ar trebuie să îți scoți ochii, să îți tai mâinile și picioarele, dacă ochiul te va fi îndemnat spre păcat; să ai grijă la închinarea comunitară, gândindu-te nu la ceea ce ai putea avea împotriva altuia, ci, mai mult decât atât, la ce ar putea avea altul împotriva ta etc.

Dacă studiem mecanismele ironiei și le aplicăm acestui text, atunci întregul discurs nu poate fi interpretat altfel decât precum o structură mega-ironică. Zisele lui Isus în înțelesul lor literal trebuie „respins” (în înțeles tehnic, ca parte a procesului de înțelegere a ironiei), după care trebuie să căutăm o alternativă. Alternativa nu poate fi găsită decât în contrast, și, apoi, dacă tot este găsit răspunsul, ne stabilizăm în noua înțelegere. Se pare că, dacă urmărim procesul de re-construcție ironică sugerat de Booth, putem găsi soluții viabile la imposibilele cerințe din predică.

O problemă secundară la care vom face referire este problema comunităților hermeneutice create în urma discursului: mulțimea celor care vor fi înțeles ironia și mulțimea celor excluși tocmai din pricina faptului că nu au priceput. Este gura lui Isus o sabie cu două tășuri, una pentru cei care ascultă și par că pricep, alta pentru cei care ascultă și chiar pricep? Este oare publicul lui Isus împărțit pe parcursul întregii Evanghelii în complici la ironiile sale și ironizați? Se pare că da. Pentru a atinge acest obiectiv trebuie salvată ironia din spațiul creat între batjocură și cinism pentru a-l utiliza ca termen tehnic în înțelegerea unor pasaje din discursurile cristice și apoi, în acest fel, într-un proces mai lung, să restaurăm un Chip al lui Isus deja prea demult dispărut din cristologia populară.

1.1. Ce este ironia? O posibilă definiție – *εἰρωνεία*

I r o n i a este acea figură a gândirii care presupune dedublarea sensului. Astfel putem vorbi despre sensul intenționat și sensul aparent sau literal, chiar despre o tensiune antonimică între ce se aude și ceea ce se înțelege. Ironia presupune o răsturnare a sensului inițial, dar nu numai, poate fi o aprofundare a sensului inițial, o rescriere a expresiei literale la un alt nivel. Ironia nu este neapărat sinonimă cu batjocura mascată, cu ridiculizarea cinică, victimizarea nemiloasă a naivului exclus din cercul interpretativ al ironizatorului și al spectatorului, deși poate fi și „o insultă ascunsă în forma unui compliment, o satiră realizată cu frazeologia unui panegiric”, în cuvintele lui James Hogg. Tocmai din pricina proceselor suportate de această figură a gândirii, ironia aproape că scapă definiției ori este plasată în familia greșită.

Privind spre filozofia antică, ironia prezintă o componentă epistemică. Socrate „face pe prostul”, se face că nu pricepe, pentru a-și călăuzi ucenicii spre adevărata înțelegere. Disimularea cunoașterii nu este în acest caz nici în zona minciunii și nici în cea a ipocriziei, ci are ca scop închiderea celui mai ușor drum al cunoașterii, cel al presupuzițiilor puternic înrădăcinate în mintea auditoriului, și deschiderea unui alt drum nou spre realitate. Pentru a se putea realiza aceasta, trebuie să existe un set de presupuziții care trebuie împărtășite neapărat și de ironizant și de ironizat până în momentul în care ironizantul, creată fiind „o situație hermeneutică imposibilă” (Muecke 1969: 28), rezolvă direct sau indirect dilema. În momentul dezvoltării ironiei trebuie să se creeze ori o schizoidie de nerezolvat, ori o ieșire din dilemă prin crearea unui nou sens al expresiei de rezolvat datorită contextului. Booth (1974: 6) spune că ceea ce creează diferența dintre ironie și celelalte forme de comunicare este rolul pe care contextul îl joacă: „contextul este totul”.

Cea mai simplă definiție pentru ironie? A spune un lucru, înțelegând altul? Da, dar aici trebuie adăugați câțiva parametri fără de care ironia nu se poate susține: nu numai contextul în care aceasta este articulată, ci și comunitatea care receptează mesajul.

1.2. Contextul ironiei

Ironiei îi sunt necesare contexte cu lungime diferită pentru a fi realizată: a) utilizarea unei expresii cu un înțeles cu totul diferit față de sensul literal (Deșteptule!) fără un context foarte larg, dar realizabilă prin intonație, fie b) folosirea unei expresii într-un context în care tocmai contextul învecinat realizează contrastul dintre înțelesul dorit și cel literal. (Divorțul din pricină de preacurvie) sau c) folosirea unui context întreg complex pentru a construi o situație neașteptată opusă începutului („Ați auzit că s-a spus, dar eu vă spun!”). Astfel, se obține un dezacord între orizontul hermeneutic inițial și ceea ce este de înțeles în final. Rezultatul este adoptarea unui nou orizont de așteptare hermeneutică.

Încă de la antici definiția ironiei, mecanismele acesteia, problema contextului și a comunității interpretative au fost probleme pe care le-au abordat în așa fel încât observăm o rafinare a definițiilor și termenilor tehnici de la Platon (Socrate), via Aristotel, spre Cicero și apoi la Quintilian. Cicero merge în aceeași tradiție cu *Retorica* (1379-1382b) lui Aristotel și cu accepțiunea acestuia asupra ironiei din *Etica Nicomahică*. Aici ironia este văzută ca ridiculizarea oponentului, pretinzând seriozitatea. Dar ironia nu este numai atât. Ironia de acest tip, aristotelic, este cea prin care se arată condamnarea față de adversar. Este o formă de „înșelare” retorică cu scopul obținerii adevărului, la fel ca în cazul lui Socrate. Aristotel, în *Retorica* (1420), spune că ironia este o formă de a intra în conflict cu rivalul, „el spune asta, pe când eu spun asta”, iar adevărul poate aparține numai unuia dintre noi. Stratagema ironiei este ținută spre a-l face pe spectator să decidă cui aparține adevărul¹. Iată deci că miza ironiei pentru antici nu este alta decât obținerea adevărului însuși.

În felul acesta este construită toată *Predica de pe munte*. Matei încearcă să sublinieze contrastul dintre perspectiva lui Isus asupra „Împărăției lui Dumnezeu” și percepția falsă a auditoriului asupra acesteia. În acest joc al ideilor cititorul trebuie să decidă care este adevărul, cel spus de cărturarii Legii sau cel spus de Noul Profet, Isus.

Ironia, după cum s-a văzut, nu este un fenomen simplu, izolat de context. Contextul este esențial dezvoltării unei ironii perceptibile. Filtrul lui Booth (1974: 5) pentru identificarea ironiei presupune neapărat raportarea la context și la o comunitate hermeneutică. Iată cele patru mărci ale ironiei în concepția sa:

a) **I n t e n ț i o n a l i t a t e a**. Ironiile sunt intenționate. Intenționalitatea nu poate fi însă deconspirată decât în funcție de context.

b) **C o d i f i c a r e a**. Ironiile reprezintă afirmații „sub acoperire”, dar descifrabile într-un limbaj care presupune o complicitate a autorului cu un terț sau chiar cu ironizatul însuși. Ironia presupune neapărat o reconstrucție hermeneutică în context.

¹ Vezi toată discuția din Dane (2011: 45-49).

c) **S t a b i l i z a r e a**. Ironiile pot fi stabile sau fixe. Odată construite în sens, cititorul nu mai poate practica „demolări și reconstrucții ale sensului”. Ironia se consacră în contextul creat și/sau chiar dincolo de acesta.

d) **F o c a l i z a r e a**. Ironiile sunt finite în aplicație și focalizate.

Iată deci că ironia presupune neapărat două sensuri, dar în tensiune, în contrast, unul dintre sensuri fiind răsturnat, opozabil sau opus sensului natural, literal, facil. Cele două sensuri nu pot fi descifrate decât într-un context bine conturat în comunitatea minimală formată de ironizant și ironizat.

Ironia, dacă este judecată și din perspectiva structurii interne, face parte dintr-o familie de figuri ale gândirii în care există și comparația și alegoria, familie în care trebuie corect plasată pentru a fi înțeleasă corect. Alegoria, comparația presupun și una și cealaltă, deopotrivă cu ironia, similitudinea. Spre deosebire de celelalte figuri înrudite, ironia se izolează prin crearea contrastului, prin ton (Deșteptule!), context, gestică etc.

Tocmai prin aceasta diferă ironia de alte figuri ale gândirii, și anume că îi sunt necesari cei patru pași ai interpretării, afirmă Booth (1974: 16). Și alegoria și ironia au nevoie de contexte diferite, ironia însă are nevoie de un construct de susținere mult mai solid. *Predica de pe Munte* este, ca și *Epistola lui Iacov*, un astfel de construct, care zidește premisele interpretative în primele secvențe, construind apoi în spirală. Comparația poate fi extinsă, metafora poate fi complexă, însă contextual ironiei trece dincolo de limitele în care poate fi înțeleasă figura de stil simplă.

2. Ce se întâmplă între ironizant și ironizat?

De ce este atât de greu să înțelegem ironia? Majoritatea teoreticienilor ironiei afirmă că pentru înțelegerea ironiei de către ironizat și de către complici este necesară îndeplinirea unor condiții epistemice minimale: atât ironizantul cât și ironizatul trebuie să facă parte din aceeași cultură, să cunoască capcanele lingvistice și stilistice ale limbii în care dialoghează. Ori tocmai aici stă problema înțelegerii ironiei dintr-un text precum textul biblic, faptul că nu avem posibilitatea de a reconstrui corect cultura vremii, problema limbii diferite și a traducerilor „trădătoare”, problema genului literar (avem de-a face cu o predică adresată inițial unui alt auditoriu decât îl imaginăm).

Din această pricină suntem incapabili de a înțelege unele ironii cristice. Prezentăm toate cele cinci „infirmități ale destinatarului” (Booth 1974: 222) incapabil de înțelegerea ironiei: ignoranța, lipsa capacității de atenție, prejudecățile, lipsa exercițiului, inadecvarea emoțională.

2.1. Reconstrucția ironică

Ce deosebește ironia de celelalte figuri ale gândirii? Reconstrucția. Ce presupune acest proces? Booth (1974: 11, 13-16) redă cei patru pași ai reconstrucției:

a) *Respingerea*. Destinatarul comunicării trebuie să respingă înțelesul literal al celor spuse și să fie în stare să recunoască o dezacordul între ceea ce aude și ceea ce știe. Tonul și atmosfera dau un alt înțeles cuvântului *deșteptule!*

b) *Alternativa*. Ascultătorul trebuie să caute înțelesuri alternative și să se pregătească pentru o interpretare diferită. Dacă *deșteptule* nu înseamnă ceea ce pare, atunci trebuie căutate alte sensuri. De ce oare nu sinonimice, ci opuse?

c) *Decizia*. Destinatarul ia anumite decizii asupra sistemului de gândire al autorului. Autorul dorește de fapt să spună *Prostule!* Receptorul este invitat să facă o alegere între două sau mai multe alternative, unele excluse fiind tocmai de conflictul logic. între sensul inițial al cuvântului *deșteptule* și cel opus, *prostule*. Pentru a fi realizată această alegere, trebuie să se țină cont de ce știe și autorul și receptorul, de lumea comună.

d) *Alegerea*. Ascultătorul alege noul înțeles bazat pe sistemul de gândire al autorului, așa cum îl înțelege acum. Receptorul își asumă noul sens construit și își stabilește și delimitează înțelegerea în noii parametri: „Îmi spune *prostule!*”.

În acest proces participă și emitorul mesajului și destinatarul, care trebuie să împărtășească cel puțin o parte dintre informații, tipare de gândire. „The whole thing cannot work at all unless both parties to the exchange have confidence that they are moving together in identified patterns” (Booth 1974: 13). Există o anume intimidare - am putea fi ironici fără intimidate? - se întrebă Booth (1974: 15), un dicționar comun de termeni minimal, un aparat conceptual comun. Fără acest spațiu comun, ironia este ratată, este ca o săgeată irosită.

Booth este criticat de Paul DeMan, care, ducând discuția la nivelul semanticii așezând accentul pe complexitatea procedurii ironic, înlocuiește explicația lui Booth cu o metaforă mai complexă, care pornește de la ideea că ironia este un proces de distrugere și reconstruire a sensurilor.

„The four steps of reconstruction provide a rudimentary outline of „a highly complex process that implies tearing down one habitat [of meaning] and building another in a different spot”. In the split second of recognition where one set of meanings is „destroyed” – there is displacement – and reconstruction begins. The old „house of meaning” is barely dismantled when the reader begins building another „house of meaning” to meet the demands of irony. Usually the ironic meaning is placed in a superior position above the rejected „literal” meaning. It is from this superior vantage point that the reader joins the author, and a host of readers, in the smug knowledge that they „got it”. A community is then created through the use of irony”².

Booth deopotrivă, prin teoria reconstrucției, ne amintește la rândul său faptul că procesul de articulare a ironiei este un proces complex, care are implicații epistemice, presupune o diferență de potențial informațional, angajează componente psihologice, sentimentale (atacul orgoliului). Acest lucru este ilustrat foarte bine prin imaginea celor două puncte ale călătoriei ironice, între punctul

² Vezi pe larg critica lui DeMan (1983: 187-228).

inițial-literal și cel final, unde are loc torsiunea de sens (nu întotdeauna este o răsturnare completă a sensului, un antonim, ca în cazul *deșteptule – prostule*).

Pe de altă parte, ironia poate fi o adevărată capcană epistemică, pentru că ne poate abate din calea dreptei înțelegeri, produce deteriorarea parcursului hermeneutic, ne aruncă pe căi lăturalnice, înșelându-ne atenția. Atunci când credem că am înțeles, de fapt atunci se naște „poanta” care ne distrage și ne păcălește pe drumul ironizantului. Ironia oferă obstacole în dezlegare și pentru că atunci când încercăm reconstrucția, trecem prin aceleași procese ca în cazul traducerilor, folosind cunoștințele, dacă acestea există, de limbă, cultură, lexic, stil, cunoștințe pe care presupunem că le avem despre autor. „Reading irony is in some ways like translating, like decoding, like deciphering, and like peering behind a mask” (Booth 1974: 33). Presupoziția pe care o împărtășim în interpretarea ironiei este că și ironizantul și cititorul împărtășesc aceeași platformă conceptuală, ideatică, lexicală, dar nu trebuie să uităm faptul că prin ironie tocmai platforma este clătinată și modificată tocmai în timp ce încercăm să o găsim, sensurile sunt deconstruite-reconstruite, contextul este fluid, chiar platforma pe care stăm se clătină (Booth 1974: 35).

Ironia presupune două poziții, după Booth, este ca mișcarea între două clădiri cu două înălțimi diferite, transferul de la o poziție la alta nu trebuie realizată de emitor, ci performată de receptor. În acest sens, ironia este o ademenire de pe un teritoriu comun, pe care împărtășim același set de credințe și idei, într-o nouă lume, în care orizonturile se deschid pentru cititor. Ironia, în acest sens, este un act *paidentic*, un act de călăuzire *matetică* într-o comunitate exclusivistă.

2.2. Comunitatea hermeneutică a ironiei

Ironia, chiar în înțelesul ei vulgar, presupune niște actori ai comunicării și pentru a fi eficientă presupune un victimizator, o victimă și un complice. Ironia nu-și are efectul deplin fără asistența care trebuie satisfăcută *katarhic*. Ironizantul nu are satisfacția deplină fără a crea o comunitate care să-i aprecieze actul față de ironizatul aflat în afara cercului hermeneutic.

„Irony is a form of utterance that postulates a double audience, consisting of one party that hearing shall hear and shall not understand, and another party that, when more is meant than meets the ear, is aware both of that more and of the outsiders’ incomprehension” (Fowler 1994: 295).

Ironia creează neapărat două comunități, cea a celor care înțeleg, o comunitate care deține sensurile noi, și o comunitate a victimizaților, a celor care nu înțeleg ce se întâmplă. Prin ironie se creează o discontinuitate cu o comunitate și premisele apartenenței la o comunitate nouă. Ironia poate presupune un complot împotriva unui inocent, care este exclus inițial sau permanent din comunitatea celor care împărtășesc același trunchi limbă, cunoștințe. În înțelegerea lui Booth, realizarea

ironiei depinde de existența unei victime, dar nu numai. Uneori, construirea unei comunități care împărtășește aceleași valori este mai importantă decât excluderea victimelor naive, astfel se creează mai degrabă o comunitate a credinței (engl. „community of believers”), care implicit înseamnă excluderea unora (Booth 1974: 28-29) și primirea altora. În acest fel putem exclude ridiculizarea, satira, batjocura, ca funcțiune principală a ironiei. Ironia cu funcție selectivă poate fi o posibilă opțiune pentru a înțelege textul din Mat. 5-7.

Pentru Booth (1974: 31), ironia este instrumentul prin care se circumscrie o comunitate a predicatorului și ascultătorului ca unii care fac parte din aceeași comunitate hermeneutică sau ascultătorul este ademenit într-o nouă lume a înțelegerii de predicatorul, care descrie, tocmai prin răsturnarea ironică, o altă lume a înțelegerii din care amândoi vor face parte. „Total strangers, we had just performed an intricate intellectual dance together, and we knew that we were somehow akin”.

În același sens, Isus, prin rostirile sale șocante, delimitează comunitatea ucenicilor de restul poporului, de cei care aud, dar nu înțeleg, văd, dar nu cunosc. Ucenicii săi sunt adevărații profeți, cei inițiați, adevărații urmași ai proorocilor, și tocmai din această pricină vor fi prizonieri precum aceia, ei sunt adevărații interpreți ai Legii, ei sunt și doar ei sunt aceia cărora li se aplică „fericirile”. Cu o singură condiție, să înțeleagă spusele sale pline de putere. Astfel, putem spune: „Fericirile sunt aceia care înțeleg ironia”.

3. „Fericirile aceia care înțeleg ironia”

Există o bibliografie destul de bogată referitoare la prezența ironiei atât în Vechiul Testament, cât și în Noului Testament, în special asupra Evangheliilor și Epistolelor Pauline. Evangheliile sunt pline de pasaje ironice, dar nevizitate sau nesensizate din pricina unei hermeneutici excedentare pietiste. Cuvintele lui Isus sunt ocolite, deși sarcasmul este evident în Mat. 23³. Este imposibil să nu vedem situațiile ironice din Ioan 18:28 când iudeii se grăbeau să meargă acasă ca să sacrifice mielul pascal, grăbindu-se de fapt să îl jertfească pe adevăratul Miel Pascal, pe care însă nu l-au recunoscut. În textul din Luc. 23:18-19 ni se relatează cum poporul strigă să fie eliberat Barabbas, care ar putea însemna, în traducere, „fiul tatălui”, sacrificându-l pe adevăratul Fiul al Tatălui. În Mat. 27:24-26, spălarea pe mâini nu l-a eliberat pe Pilat de vină, iar în Mat. 27:25, poporul strigă „sângele Lui să fie asupra noastră”. Ironia stă în faptul că tocmai acest lucru s-a întâmplat: sângele lui a fost asupra tuturor, gata de a spăla acest păcat și întârziind mânia lui Dumnezeu. Marc. 15:16-20 ne relatează că Isus este batjocorit ca „Rege al Iudeilor”. De fapt, Regele regilor stătea chiar în fața lor. Și exemplele pot continua chiar cu ironii mai subtile ca cea din Marc. 11:17 în care, dacă pricepem contextul cultural original, putem înțelege că Isus se disociază și de zeloții ultranaționaliști

³ Toate citatele biblice, în afară de cele care apar în interpretarea autorului, sunt preluate din ediția Cornilescu (1924).

care se manifestau ca niște tâlhari, nu numai de cei care erau oamenii sistemului de la Templu (Dormandy 2003: 333).

Probabil una dintre cele mai frumoase ironii de situație este cea din Luc. 24. Autorul știe adevărul; Isus, personajul principal, ne este complice, știe adevărul; noi, ca cititori tocmai știm adevărul. Victimele? Cei doi ucenici, care sunt puși în situația în care îl informează pe „Străin” asupra celor întâmplute, mirându-se că acesta nu știa chiar nimic. Cu toții suntem complici în fața acestor naivi care nu știu că îi explică lui Isus, chiar evenimentele în care fusese personajul principal. Noi, ca cititori, suntem luați complici alături de autor împotriva celor două victime. Aceștia vor părăsi „comunitatea orbilor spirituali” pentru a trece de partea celor „cu ochii deschiși” în momentul frângerii pâinii și după explicarea cuvintelor profetice.

Poate că numai *Evanghelia după Ioan* depășește *Evanghelia după Matei* în încărcătura de ironie de situație și de limbaj, dar în nici un caz în ce privește limbajul dur al Mântuitorului. Fariseii încearcă să îl prindă pe Isus și sfârșesc prin a fi ei înșiși prinși și judecați într-un limbaj tăios (Mat. 22:15-16 și 23). Ironia din final este tragică, Isus este batjocorit ca Rege al Iudeilor, Rege însuși fiind (Mat. 27). Așa cum arată Booth (1974: 222-227), ignoranța, neatenția, prejudecata, lipsa antrenamentului, predispoziția sufletească pot fi principalele obstacole în calea înțelegerii ironiei. Oare nu sunt acestea obstacole în fața oricărui proces hermeneutic?

Ignoranța asupra contextului cultural, asupra limbii originale, asupra situației de viață, ratarea percepției asupra conflictului inițial, prejudecățile asupra personajelor, Predicatorului, lipsa antrenamentului în citirea unui text de acest gen, o predică scrisă, presetările emoționale, o reverență indusă, care ne poate bloca atunci când citim un text biblic cu totul altfel decât în cazul altor texte, toate acestea ne blochează mecanismele hermeneutice, mai ales că avem de-a face cu un text atât de cunoscut, celebru și cu atât de multe presiuni hermeneutice istorice, venite din comentariile tradiționale.

3.1. Exemple de posibile reconstrucții ironice în *Predica de pe munte*

Când analizăm *Predica de pe Munte* din *Evanghelia după Matei* nu trebuie să uităm câteva lucruri care par observații la îndemâna cititorului neavizat și totuși scapă cercetătorului. Din această cauză avem atât de multe comentarii care nu găsesc în *Predica de pe Munte* mai mult decât un minitratat de morală școlărească. Nu trebuie să uităm că nu este vorba despre o predică în sensul discursului oral. Este un text scris și trebuie tratat ca atare⁴. Predica lui Isus este transcrisă de Matei și transpune viziunea mateană asupra învățaturii⁵. Limba originală a predicii nu este limba greacă și cultura originală a predicii este lumea greco-romană. Este limba aramaică și trebuie să investigăm cultura iudaică din secolul I. Destinatarii inițiali au fost evreii. Învățătura nu este îndreptată către popor în prezența ucenicilor, ci către ucenici,

⁴ Vezi dezvoltarea presupuzițiilor de lectură în Cruceru (2010: 17-22).

⁵ Vezi, pentru comparație, *Predica de la Câmpie* din *Evanghelia după Luca*.

care sunt învățați în prezența poporului, așa cum se întâmplă și în capitolul 13. Textul predicii a funcționat și independent, dar face parte dintr-un construct mai amplu, *Evanghelia după Matei*, și nu-l putem interpreta desprins de acesta. Portretul principal în predică este cel al Tatălui, iar tema centrală se construiește în jurul Noului Profet care interpretează Noua Lege pentru noua comunitate hermeneutică, uceniciei. Isus nu desființează Legea, dimpotrivă, recurge la o exegeză intensificatoare a acesteia. Textul poate fi lecturat din perspectiva ironizării celor care credeau că împlinesc Legea. Este ironizat și desființat modul în care cărturarii și fariseii înțelegeau și interpretau Legea. Textul, foarte scurt pentru un program filozofic, pare să nu prezinte coerență formală, fiind, la prima vedere, un șir de învățături rostite fără vreun criteriu de organizare internă. Presupunem o structură atent construită, după cum o structură bine definită poate fi analizată în întreaga evanghelie.

Acestea fiind precizate, schema lui Booth se poate aplica astfel: R.A.D.A. (Respingerea, Alternativa, Decizia, Alegerea) la textul *Predicii de pe Munte*.

3.1.1. Fiți fericiți... în necazuri! (Mat. 5:1-16)

Chiar prin felul în care este construit textul *Fericirilor*, pe fiecare secvență, prin structura asemănătoare oximoronului, fiecare fericire reprezintă o exprimare care conține toate elementele unei ironii: fericiți cei săraci? Fericiți cei ce plâng? Fericiți cei milostivi? Soluția trebuie căutată dincolo de interpretarea literală.

Soluția de interpretare pe care o propunem (Crukeru 2010: 29-44) pentru această secvență în lumina altor lecturi⁶, se construiește în jurul ideii că noroadale ar fi ascultat predica grupate pe grupuri delimitate în conformitate cu statutul social, în față cei bogați, în spate cei săraci și schilozi. Dacă așa ar sta lucrurile, atunci chiar ordinea fericirilor în sine este ironic structurată de Isus, el adresându-se mai întâi celor din spate, ignorându-i pe cei din față, apăsându-i cu un viitor sumbru pe ucenici. În acest context, „fericirea” este cu totul redefinită prin singurul mijloc aflat la dispoziție, reconstrucția ironică. Adevărata fericire și bucurie vin din prigoană, din necaz, din nenorocire? După schema lui Booth, trebuie respins înțelesul facil, trebuie căutată alternativa, trebuie luată decizia unei alte interpretări, după care urmează stabilizarea în noul sens. Fericirea nu poate însemna necazul, atunci înseamnă că Isus vorbește despre o altă fericire, despre o altfel de răsplată și această domnie, mângâiere, stăpânire trebuie să fie una spirituală (Zodhiates 1998). Îndemnul lui Isus „Fiți fericiți!”, în contextul de atunci, putea însemna fie un scandal, fie o învățătură încriptată, de descifrat de către o comunitate care este chemată să înțeleagă aluzia ironică.

⁶ Vezi Cousland (2002), în mod special „The Crowds as a Literary Construct”, p. 43 și „The Distinction of Mathew Ochlos”, p. 39 și, de asemenea, McNutt (1999: 199-205), despre statutul femeilor și stratificarea socială.

3.1.2. Fiți desăvârșiți și sfinți... răi fiind! (Mat. 5:17-48)

Într-o lume a prescripțiilor care coborau până la nivelul zeciuiei din izmă și mărar, într-o cultură religioasă a interdicțiilor și cerințelor detaliate în împlinirea Legii, Isus le vorbește ucenicilor despre ceea ce trebuie să facă, după ce le va fi spus cum trebuie să fie: fericiți în ciuda oricărei deznădejdi. Pilonii ideatici pe care se construiește următorul pasaj sunt în „*voi sunteți*” (Mat. 5:13-14) „*ca să fiți fi ai Tatălui*” (Mat. 5:45) și „*voi fiți desăvârșiți*” (Mat. 5:48).

Chemarea lui Isus este imposibilă, pretențiile halucinante. Aici trebuie să intervină primul pas al rejectării înțelesului la îndemână. După ce face aluzie la modul în care era împlinită Legea de către cărturari și farisei, în textul din Mat. 5:20 le cere celor needucați și simpli să depășească orice performanță realizată de acești campioni ai religiei: Isus le cere nici mai mult nici mai puțin decât să fie desăvârșiți, sfinți. Standardul? Dumnezeu însuși. Nimic mai puțin.

Dacă nu ne salvăm prin interpretarea ironică, alegând o alternativă, textul devine o capcană. Porunca Domnului trebuie împlinită, dar este imposibilă. Atunci trebuie găsită o altă cale. Aceasta se descoperă fie în contextul lărgit, fie prin alt suport interpretativ. În contextul mai larg al Evangheliei soluția apare prin ascunderea în El, Singurul care poate împlini în mod desăvârșit Legea, Singurul care este deopotrivă cu Tatăl. Fără reconstrucția ironică a respingerii primei alternative și stabilizarea într-un sens alternativ, porunca de a fi potrivit cu Tatăl în sfințenie este o eroare.

Isus spune că nu a venit să strice Legea și proorocii, dar tocmai acest lucru face, preia o expresie din Lege și în pasajul „*Ați auzit că s-a zis, dar eu vă spun*” reinterpretează Legea într-un mod cu totul nou, în aparență stricând-o. Contrastul creat între pretenție și realizare nu poate fi rezolvat decât în cheie ironică, adică sondând după o alternativă acceptabilă.

Pe fondul pe care suntem chemați la imposibil, nu asemănarea cu Dumnezeu, ci sfințenia lui Dumnezeu, suntem încărcăți cu vina unei ucideri pentru o jignire (Mat. 5:21-22); un simplu conflict devine contaminare ritualică (Mat. 5:23-26); o simplă privire spre sexul opus este deja precurvie (Mat. 5:27-30), cu o soluție cu totul ironică: scoaterea ochilor, tăierea mâinilor și picioarelor; renunțarea la viață este calea pentru a trăi ca el; divorțul devine pricină de curvie mai grozavă, alternativa fiind între moartea soției (cartea de despărțire pentru curvie) și iertare (Mat. 5:31-32); jurământul este un act de deconstrucție, opus celui pe care l-a făcut Domnul Dumnezeu în Geneză, este chiar un atac asupra creației (Mat. 5:33-37); renunțarea și pierderea devin act de justiție (Mat. 5:38-42) și toate acestea ca să fim „*fii ai Tatălui*”⁷.

Probabil că punctul climactic al predicii este în aceste versete din capitolul 5, unde ironia asupra cărturarilor și fariseilor este perfectată.

⁷ Vezi dezvoltată toată această parte în Cruțeru (2010: 67-104).

„[45] ca să fiți fii ai Tatălui vostru care este în ceruri; căci El face să răsară soarele Său peste cei răi și peste cei buni și dă ploaie peste cei drepti și peste cei nedrepti. [46] Dacă iubiți numai pe cei ce vă iubesc, ce răsplată mai așteptați? Nu fac așa și vameșii? [47] Și dacă îmbrățișați cu dragoste numai pe frații voștri, ce lucru neobișnuit faceți? Oare păgânii nu fac la fel? [48] Voi fiți, deci, desăvârșiți, după cum și Tatăl vostru cel ceresc este desăvârșit”.

3.1.3. Fiți „ipocriți”... ca să nu fiți ipocriți! (Mat. 6:1-18)

Practicarea în mod vizibil a ritualului era ceva comun în vremea acestui discurs. Isus atacă această practică îndemnându-i pe ucenici să recurgă la discreție totală când fac milostenie, ba chiar să devină „ipocriți” când postesc, ascunși când se roagă.

Ironia, atunci când se vorbește de milostenie, stă în situația creată în original prin termenul grecesc (verbul *ἀποδίδωμι* înseamnă ‘a da înapoi’). Dumnezeu care vede cum dai îți dă înapoi, dacă în ascuns dai, în ascuns îți va da înapoi. În mod ironic cel ce risipește lui își dăruiește. În cazul postului, dacă ipocriții (gr. *ὀφιοκρίται*, termen care înseamnă și ‘actori’) se arată că postesc strâmbându-și fețele, îndemnul ironic stă în „fabricarea” unei fețe de sărbătoare, deci tot o formă de înșelare, de ipocrizie: să te speli, să nu știe nimeni că postești.

Este de sesizat faptul că termenul *neprihănire* în tot contextul suferă o deplasare semantică: „Luați seama să nu vă îndepliniți neprihănirea voastră înaintea oamenilor, ca să fiți văzuți de ei; altminteri, nu veți avea răsplată de la Tatăl vostru care este în ceruri”. În acest context, gr. „*δικαιοσύνη*” înseamnă ‘viața religioasă’, nicidecum ‘starea sufletului în raport cu Dumnezeu’, dar textul trimite finalmente tocmai la acest sens al termenului, ‘îndreptarea’ față de Dumnezeu. Îndemnul lui Isus la „ipocrizie” și ascundere nu poate fi decât unul „fals” în context ironic. Primul sens trebuie respins pentru a căuta un al doilea sens în care ne stabilizăm: viața religioasă trebuie să fie discretă, în ascundere față de oameni, pentru a nu afecta relația cu Dumnezeu care în ascuns se arată.

Rugăciunea *Tatăl nostru*... este un caz care trebuie tratat aparte. Cele zece secvențe rostite în rugăciune ne conduc într-o capcană în care pășim ademeniți de câteva formule de început. Frazele care urmează acestora sunt devastatoare: adevărată condamnare la moarte este „și iartă-ne precum iertăm!”, expresie repetată în următoarele două versete din încheierea rugăciunii. Fiecare dintre cele zece fraze din rugăciune conține o interogație ironică: îți este Dumnezeu Tată, ești gata să te așezi în dependență totală de El, cerându-i pâinea cea de toate zilele?

„Poate fi ceva mai dramatic decât această scenă în care îi cerem lui Dumnezeu să ne ierte datoriile precum le iertăm noi datoriile datornicilor noștri? Dar unde este harul? De fapt îi cerem lui Dumnezeu ceva imposibil: să ne anuleze Harul. Probabil că prima cerere am putea situa-o în contextul pildei cu robul nemilostiv, dar în versetele 14 și 15 se schimbă termenul pe care traducătorul român îl traduce prin „greșelile noastre”. Dacă în primul context se poate traduce prin „datorii” (*τὰ ὀφειλήματα*), în reluarea din 14 și 15 avem termenul care se poate traduce și prin „greșeală”, „ofensă”, chiar „păcate, călcări ale legii”; literal, „călcare alături”, cf. gr. *τὰ παραπτώματα*” (Crukeru 2010: 125).

Spre finalul rugăciunii poate fi găsită o altă ironie, dacă interpretăm corect termenul *ispită* (*πειρασμός*), care înseamnă mai degrabă ‘test’ în contextul de față. Am descoperit că suntem răi, nu ne duce la test, știm rezultatele deja.

La fel este în cazul în care spunem „izbăvește-ne de cel rău”. Primul gând pornește spre Diavol, dar sensul dublu nu trebuie exclus, de unde rezultă ironia: răi putem fi chiar noi. Dacă citim cu atenție rugăciunea, descoperim adevărata rațiune a acestui fel de rostire, desconspirarea eului, câteva paragrafe mai departe avem soluția, Isus însuși ne etichetează: „și voi, care sunteți răi” (este același termen ca acela care se referă la Diavol: *εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες*).

3.1.4. Fiți liberi... dar robi, fără griji, dar cu povara împărăției! (Mat. 6:19-34)

Isus vorbește spre finalul discursului despre cele care se văd. Această a doua parte conține câțiva piloni pe care se așează întreaga structură ideatică. Pasajul este marcat de tensiunea următoarelor opoziții: *acum* și *atunci*, *aici* și *acolo*, *cer* și *pământ*, *exterior* și *interior*, *om* și *restul creației*, *iudeii* și *neamurile*, *împărăția lui Dumnezeu* și *lumea*⁸.

Contrastul ironic este creat în felul următor: nu aduna nimic, dar stai liniștit; nu te îngrijora de nimic, dar poartă grija Împărăției. Perspectiva de lungă durată este suprapusă celei sincronice. În aparență Isus pare a propune o reluare a *horațianului carpe diem*. Dimpotrivă, o povară este de purtat, o comoară este de adunat, dar într-un alt loc și pentru un alt timp. Primele sensuri chiar asupra termenilor înșiși trebuie respinse pentru a muta discursul la un cu totul alt nivel, la nivelul spiritual, comoara adunată este în alt loc, de o altă natură, teaurizarea, un proces diferit de cel pe care l-am putea imagina la nivel concret.

Următoare provocare ironică este în jurul temei *lumina* – *întuneric*, temă atât de populară în vreme. Și aici este operată o inversiune ironică, lumina sau întunericul nu sunt cauzate de ce se întâmplă în exterior, totul este transferat la cel care este umbrit pe dinăuntru de propriul întuneric. Când se vorbește despre ochi în traducere literală versetul spune: „Dacă ochiul tău este simplu...”. Aici *simplitatea* are sensul de ‘curăție, transparență, claritate’. Versetul 23 este unul dintre cele mai criptice din toată predica: „Dacă deci ochiul tău ar fi rău, întreg trupul tău va fi întunecat. Deci dacă lumina este întuneric în tine, ce mare întuneric este acela!”.

În lumina textului de până acum, nimeni nu poate susține că are ochiul curat și „simplu”. Fiecare cititor, ajuns în dreptul acestui pasaj cade victimă ironiei sau trece în comunitatea celor care pricep ironia, se luminează în cunoștință, strigând: „Cât

⁸ Pe această tensiune se concentrează studiul lui Carson (2000). Autorul împarte predica astfel: The Kingdom of Heaven: Its Norms and Witness (5:3-16), The Kingdom of Heaven: Its Demands in relation with Old Testament (5:17-48), Religious Hypocrisy: Its Description and Overthrow, (6:1-18), Kingdom Perspectives (6:19-34), Balance and Perfection (7:1-12) și Conclusion to the Sermon on the Mount (7:13-28).

⁹ Grecesul *ἀπλοῦς* a fost tradus de latini prin *simplex*. Expresia mai apare și în Luc. 11:34, într-un context similar. Mai putem găsi expresii construite cu același radical, dar contextele paralele nu sunt foarte relevante pentru lămurirea felului în care Matei și Luca folosesc termenul aici.

de mare este întinericul acesta!”. Intrând în noua comunitate a cunoașterii și descoperirii de sine, putem astfel să îndepărtăm întinericul neștiinței și să scoatem propria așchie din ochi pentru a ne putea ajuta aproapele.

În același timp, privind înăuntrul nostru, descoperind mizeria, ni se cere să privim cu atenție în afara noastră, cu băgare de seamă. În limba greacă, termenul *καταμανθάνω* înseamnă ‘a observa cu atenție’, adică a face observație cu acribie aproape științifică. În versetul 26 ni se cere numai „să privim cu atenție”, gr. *ἐμβλέπω*, aici trebuie să observăm detaliul. În ambele cazuri preverbul are rol intensiv. Ultima opoziție din acest pasaj este între Dumnezeu și Mamona. Posibilitatea de a fi un slujitor al lui Mamona pentru cineva care caută să fie cât mai religios este o construcție ironică la limita sarcasmului.

3.1.5. Fiți drepiți în judecată.... dar nu judecați! (Mat. 7:1-28)

„Nu judecați!”. Suntem din nou într-o situație imposibilă. Ni se interzice judecata, dar imediat în context există posibilitatea ca unii dintre semenii noștri să fie asemănați fie porci sau câini, dacă avem mărgăritare și lucruri sfinte.

„Mântuitorul ne spune să nu judecăm, să avem grijă cu ce măsură măsurăm, dar paradoxal, în următoarele secvențe există judecăți. Învățătorul ne invită, pe noi, nedreptii, la a judeca în diferite moduri. Toată aria semantică a *judecății* este acoperită: a discerne, a cumpăni și chibzui, a aprecia, a da verdicte [...]. După cum observă Bădiliță¹⁰, verbul *κρίνω* înseamnă și ‘a condamna’ și ‘a osândi’, dar și ‘a cumpăni, a judeca’. Evanghelia subliniază sensul din urmă al verbului” (Cruțeru 2010: 173).

Ironia rezultă din faptul că ești chemat să judeci, să-ți ajuți fratele care are așchia în ochi, dar tu însuși ești blocat de bușteanul din care probabil va fi sărit așchia oprită în ochiul aproapelui.

„Imaginea este superbă. Doi tăietori de lemne sunt la lucru. Unuia îi sare în ochi o *așchie* (gr. *τὸ κάρφος*), așa că strigă după ajutor. Celălalt ar vrea să ajute, dar este împiedicat de bușteanul din care tocmai a sărit așchia. Dacă nu își curăță orizontul de vedere, nu va putea să realizeze operația delicată, riscând să-i scoată ochiul fratelui său, nu așchia înțepătoare” (Cruțeru 2010: 178).

Isus îi ridiculizează în acest pasaj, face aluzii, îi ironizează pe toți acei care îi numeau „porci” pe samariteni și „câini” pe cei dintre neamuri, atacând deopotrivă și confuzia iudeilor între lucrurile sfinte și tezaurele Templului. Finalmente, ironia este lăsată deoparte, iar concluzia transpare: „și voi, care sunteți răi!”. Și totuși, dacă vrei să faci ceva bun, atunci ceea ce ai aștepta din partea oamenilor, aceea trebuie să faci mai întâi. Îndemnul „nu judeca” trebuie respins, apoi căutăm alternativa într-un alt sens al judecății, pentru a ne stabili, dacă vom fi înțeles constructul ironic în

¹⁰ Bădiliță (2009: 196).

afirmația că singurul care are drept de judecată, viață și moarte asupra noastră este însuși Dumnezeu, cel care dă ploaie și soare și peste cei judecați drept „răi” de acei care s-au considerat până la inițierea procesului ironic „buni”.

O altă ironie subtilă, care amendează judecățile greșite pe care le-am putea face, este legată de comparația „poarta îngustă” – „poarta largă”, „calea îngustă” – „calea largă”. Acestea trebuie găsite, dar în același timp sunt descoperite. suntem îndemnați să găsim, ceea ce numai Dumnezeu poate revela, generându-se o tensiune enormă chiar înspre sfârșitul textului, unde, printr-o avalanșă de metafore (două feluri de prooroci, lupi și oi, struguri și smochini, pomi buni și pomi răi, roade) suntem îndemnați să facem alegeri și etichetări în situația în care textul s-a deschis cu îndemnul de a nu judeca.

„[15] Păziți-vă de proroci mincinoși. Ei vin la voi îmbrăcați în haine de oi, dar pe dinăuntru sunt niște lupi răpitori. [16] îi veți cunoaște după roadele lor. Culeg oamenii struguri din spini sau smochine din măcăciuni? [17] Tot așa, orice pom bun face roade bune, dar pomul rău face roade rele. [18] Pomul bun nu poate face roade rele, nici pomul rău nu poate face roade bune. [19] Orice pom, care nu face roade bune, este tăiat și aruncat în foc. [20] Așa că după roadele lor îi veți cunoaște” (Mat. 7:15-19).

4. Concluzie: „le vorbesc să nu înțeleagă, dar ferice de urechile voastre...”

Textul se încheie cu imaginea celor două case spirituale. Ironic este faptul că aceste case indică tocmai spre textul care a fost citit. Avem de zidit o casă spirituală, ne spune Profetul care încă este în viață, ale cărui roade încă nu le știm, dar trebuie să ne zidim construcția vieții spirituale chiar pe discursul lui, prin credință. Dar tocmai ne avertizase să căutăm roadele pentru a descoperi proorocii falși între adevărații profeți. Nu este cu totul ironică situația? Nu este imposibilă pretenția? Noul Profet declară că nu vrea să strice Legea, dar ne cere să ne întemeiem viața pe învățătura lui, care este o interpretare ciudată și chiar în sens contrar a Legii.

„[24] De aceea, pe orișicine aude aceste cuvinte ale Mele și nu le face, îl voi asemăna cu un om cu judecată, care și-a zidit casa pe stâncă. [25] A dat ploaia, au venit șuvoaiele, au suflat vânturile și au bătut în casa aceea, dar ea nu s-a prăbușit, pentru că avea temelia zidită pe stâncă. [26] Însă ori și cine aude aceste cuvinte ale Mele și nu le face, va fi asemănat cu un om nechibzuit, care și-a zidit casa pe nisip. [27] A dat ploaia, au venit șuvoaiele, au suflat vânturile și au izbit în casa aceea: ea s-a prăbușit și prăbușirea i-a fost mare”.

Dar mai mare ironie decât aceasta este că ni se cere să facem ceea ce este imposibil de făcut. Învățătură puternică, învățător uimitor, dar cine poate face tot ce s-a spus? Atunci cum îi putem judeca pe cei care nu fac ceea ce li se cere?

Finalul discursului este lăsat în seama unui cor antic, vocea poporului, care indică verdictul judecății: Acest Profet are putere, nu cărturarii și învățătorii lor, care tocmai fuseseră ridiculizați și ironizați. El are puterea de a trăi propriile

învățăturii. Între cele două tipuri de opțiuni între care pendulează tot timpul discursul, ne rămâne, în mod ironic, o singură opțiune, și aceea este imposibilă.

„Întreaga *Predică*, de la un capăt la celălalt, ne oferă tensiuni și opoziții greu de rezolvat. Nu sunt decât două feluri de îngrijorări: îngrijorările lumii și grija pentru împărăție; două feluri de judecăți; două feluri de oameni; două feluri de porți; două căi; două feluri de turme, oi și capre; două părți, stânga și dreapta; două feluri de temelii; două învățături, cu autoritate din partea Tatălui și celelalte, inutile exerciții cărturărești. Există o minoritate a vieții și o majoritate a pierzării. Ultimul act al *Predicii de pe munte* stă sub semnul vieții și morții, prăbușirii sau supraviețuirii” (Cruceu 2010: 198).

Într-un sens, *Predica de pe Munte* seamănă cu discursul lui Guido din *La vita e bella* sau cu discursul lui Don Quijote față de Sancho. Ambele discursuri caută să vrăjească lumea, să o transforme, înfrumusețând-o, dând speranță. Discursul lui Isus este opus cu totul, urâtește lumea, luându-ne orice speranță pe care am putea-o zidi în noi înșine, aruncând-ne în afara noastră, spre el. Ipoteza înțelegerii în cheie ironică a acestui text este susținută nu doar de exemplele de mai sus, ci și de alte două texte, unul compus din șapte pilde, Mat. 13, celălalt din șapte tablouri, Mat. 24 și 25, texte asupra cărora vom reveni într-un alt studiu.

Deocamdată, în schema scenografiei ironice, primejdia cea mai mare este să devenim victimele naive excluse din comunitatea interpretativă. Trebuie să intrăm între complici, primejdia fiind de a asculta ironia fără să o înțelegem.

„De aceea le vorbesc în pilde, pentru că ei, măcar că văd, nu văd, și măcar că aud, nu aud, nici nu înțeleg. Și cu privire la ei se împlineste proorocia lui Isaia, care zice: „Veți auzi cu urechile voastre, și nu veți înțelege; veți privi cu ochii voștri, și nu veți vedea. Căci inima acestui popor s-a împietrit; au ajuns tari de urechi, și-au închis ochii, ca nu cumva să vadă cu ochii, să audă cu urechile, să înțeleagă cu inima, să se întoarcă la Dumnezeu, și să-i vindec.” Dar fericite de ochii voștri că văd; și de urechile voastre că aud!” (Mat. 13:13-15).

Bibliografie

- Bădiliță 2009: Cristian Bădiliță, *Noul Testament - Evanghelia după Matei*, ediție bilingvă, Editura Curtea Veche, București, 2009.
- Booth 1974: Wayne Booth, *A rhetoric of Irony*, University of Chicago Press, Chicago, 1974.
- Carson 2000: Donald A. Carson, *Jesus' Sermon on the Mount and His Confrontation with the World: An Exposition of Matthew 5-10*, Global Christian, Grand Rapids, 2000.
- Cornilescu 1924: Dumitru Cornilescu, *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, traducere nouă, cu trimeteri, Societatea Biblică pentru Răspîndirea Bibliei în Anglia și Străinătate, București, 1924.
- Cousland 2002: J. R. C. Cousland, *The Crowds in the Gospel of Mathew*, Brill, London, 2002.

- Cruceru 2010: Marius-David Cruceru, *Și voi, care sînteți răi, fiți desăvîrșiți ca Tatăl, o abordare periegetică a Predicii de pe Munte*, Risoprint, Cluj-Napoca, 2010.
- Dane 2011: A. Joseph Dane, *The Critical Mythology of Irony*, University of Georgia Press, Athens, Georgia, 2011.
- DeMan 1983: Paul DeMan, *Blindness and Insight, Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism*, 2nd ed., University of Minnesota, Minneapolis, 1983.
- Dormandy 2003: Richard Dormandy, *Jesus' Cutting Irony: Further Understanding of Mark 11:17*, în „Expository Times”, Vol. 114 (2003), nr. 10 (Jul.), p. 183-187.
- Fowler 1994: Watson Henry Fowler, *A Dictionary of Modern English Usage*, Wordsworth Editions, Hertfordshire, 1994.
- McNutt 1999: Paula McNutt, *Reconstructing the Society of Ancient Israel*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, 1999.
- Muecke 1969: Colin Douglas Muecke, *The Compass or Irony*, Routledge, London, 1969.
- Zodhiates 1998: Spiros Zodhiates, *The Beatitudes - The Pursuit of Happiness: A Commentary on Matt. 5:1-11; Luke 6:20-26*, AMG Publishers, Chattanooga, 1998.